

การสร้าง ความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ

Building Attachment Between Caregivers and Children in Residential Care Settings

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์

Tanya Rujisatiensap

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail: tanyaruji@yahoo.com

Received July 26, 2025; Revised August 20, 2025; Accepted August 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ 1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กในสถานรองรับ 2) เพื่อศึกษาการสร้าง ความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีจากฐานราก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ดูแลเด็กที่ปฏิบัติงานในสถานรองรับที่ให้การดูแลแบบคำคืน จดทะเบียนและได้รับอนุญาตให้ดำเนินงาน จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงจูงใจด้านใดด้านหนึ่งเป็นการเฉพาะแต่เกิดจากการเชื่อมประสานของแรงจูงใจหลายมิติ ทั้งความต้องการหารายได้และสวัสดิการการทำงานที่มั่นคง การยึดมั่นในความเชื่อทางศาสนาที่อยู่บนฐานของความรักและความเอาใจใส่ ความไม่เบียดเบียนและปรารถนาให้เด็กมีความสุข งานที่สามารถผนวกรวมงานดูแลเด็กและดูแลครอบครัวของตนเข้าไว้ด้วยกัน การได้เห็นพัฒนาการเด็กและเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็กจึงทำงานดูแลเด็กอย่างต่อเนื่อง การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจ ประกอบด้วย ความต่อเนื่องของการดูแล ความสัมพันธ์แนบแน่น การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล การตอบสนองทางกายภาพและอารมณ์ และการสร้างกิจวัตรและความคุ้นเคยร่วมกัน สำหรับบทบาทของผู้ดูแลในสถานรองรับที่ก่อให้เกิดความผูกพัน ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพ่อแม่ผ่านการมีประสบการณ์ร่วมกับเด็ก การดูแลแบบองค์รวมและด้วยความเมตตา ความสามารถในการปรับตัวและเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาความรู้สึกมั่นคงทางอารมณ์

คำสำคัญ: ความผูกพัน; ผู้ดูแลเด็ก; สถานรองรับ

Abstract

This qualitative study, using the grounded theory methodology, had two objectives: first, to study the motivation to become a caregiver in residential care settings; and second, to study the process of building attachment between caregivers and children. The key informants included 20 caregivers working in the registered and licensed overnight-stay residential care settings. The study results found that the motivation to become caregivers stemmed not from a single factor but from a combination of multidimensional factors, including the need for income and reliable employee benefits, adherence to religious beliefs based on love and empathy, harmlessness, and the desire for children to be happy. According to the caregivers, they could work continuously and smoothly because the roles of childcare and family care could be seamlessly merged, along with their wish to observe the children's development and be a part of their lives. The attachment between caregivers and children was achieved through trust building, which included continuity of care, horizontal relationships, acceptance of each child's unique differences, physical and emotional responsiveness, and the creation of consistent routines and relational familiarity. The roles of caregivers in residential care settings that foster attachment involve developing a parental identity through shared experiences with the children and providing holistic and compassionate care. Self-adaptability, lifelong learning, and the development of mental security are also key concepts.

Keywords: attachment; caregivers; residential care settings

บทนำ

การเลี้ยงดูทดแทน (Alternative Care) เป็นการเลี้ยงดูเด็กข้ามคืนโดยผู้ดูแลที่ไม่ใช่พ่อแม่ทางสายเลือด มีทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นการดูแลแบบชั่วคราวหรือถาวร สำหรับประเทศไทยรูปแบบการเลี้ยงดูทดแทนมีหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัวเครือญาติ ครอบครัวอุปถัมภ์ การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม หรือรูปแบบสถานรองรับ เป็นต้น จากสถานการณ์จำนวนเด็ก ปี ค.ศ. 2022 มีเด็กไทยเติบโตนอกบ้านของตัวเองอย่างน้อย 120,000 คน โดยมีเด็กอยู่ในสถานรองรับภาครัฐ 20,800 คน (ร้อยละ 12.8) และสถานรองรับเอกชน อย่างน้อย 39,383 คน (ร้อยละ 27.71) อยู่ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 43,030 คน (ร้อยละ 26.4) และอื่นๆ 16,787 คน (ร้อยละ 33.09) (Center for Child and Family Policy Knowledge, 2024) จากข้อมูลจะเห็นได้ว่ามีเด็กอยู่ในสถานรองรับทั้งของรัฐและเอกชนมากถึง 60,183 คน (ร้อยละ 40.51) สำหรับสถานรองรับมีทั้งของภาครัฐ และเอกชน ที่ให้การดูแลแบบค้างคืน จดทะเบียนและได้รับอนุญาตให้ดำเนินงาน มีการจัดบริการ จัดสภาพแวดล้อมเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กตามสิทธิเด็ก สถานรองรับเหล่านี้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามหน่วยงานต้นสังกัด หรือ

ประเภทของเด็กที่สถานรองรับดูแล เช่น สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน สถานสงเคราะห์เด็กหญิง มูลนิธิเด็กเร่ร่อน สถานสงเคราะห์เด็กบ้านคามิลเลียนเพื่อเด็กพิการ ลาตกระบัง มูลนิธิบ้านนกขมิ้น เป็นต้น

การศึกษาถึงผลกระทบของการดูแลเด็กในรูปแบบสถาบัน มีการศึกษาทั้งผลกระทบด้านลบ และด้านบวก เช่น การศึกษาของ Mapp (2011) พบว่า สถานรองรับมีข้อจำกัด อาทิ การมีช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างผู้ดูแลและเด็ก การขาดการนิเทศและสนับสนุนผู้ดูแลในสถานรองรับ การมีจำนวนเด็กในสถานรองรับมากเกินไปจนขีดความสามารถทั้งบุคลากรและสถานที่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาจากประเทศพัฒนาแล้ว 5 ประเทศ พบว่า สถานรองรับที่จัดสภาพแวดล้อมให้เหมือนบ้าน มีผู้ดูแลที่มั่นคง และมีการปกป้องคุ้มครองเด็ก เด็กที่อยู่ในสถานรองรับกับเด็กที่ดูแลโดยครอบครัวทางสายเลือดไม่มีความแตกต่างในด้านสุขภาพ อารมณ์ สติปัญญา (Garcia Quiroga & Hamilton-Giachrisis, 2016)

เด็กในสถานรองรับจำนวนมากผ่านประสบการณ์ถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้าย ทำให้การไว้วางใจผู้อื่น กลายเป็นเรื่องยากลำบาก การดูแลเด็กจึงไม่เพียงการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน แต่เป็นการช่วยให้เด็กฟื้นฟูความไว้วางใจในความสัมพันธ์ รวมทั้งพัฒนาความมั่นคงภายใน และค่อย ๆ สร้างภาพตัวตนใหม่ที่มีคุณค่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลและเด็กจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้ดูแลจะเป็นคนแรกที่มีผลต่อการสร้างรากฐานพัฒนาการเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นความอ่อนไหวของผู้ดูแล จริยธรรมระหว่างผู้ดูแลและเด็ก จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อคุณภาพของความผูกพัน (George et al., 2019)

บทความวิจัยนี้มีความสนใจศึกษาปรากฏการณ์การดูแลระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ จนพัฒนาเป็นความผูกพัน ซึ่งเป็นการดูแลที่ไม่ใช่บุตรทางสายเลือด หรือสมาชิกในครอบครัว แต่ผู้ดูแลเปรียบได้กับคนแปลกหน้าที่ให้ความใส่ใจดูแลเด็กตั้งแต่เล็ก จนถึงอายุ 18 ปี จากสถานการณ์ข้างต้น จึงนำไปสู่คำถามการวิจัย 2 ประการ ได้แก่ 1) แรงจูงใจในการดูแลเด็กของผู้ดูแลเกิดขึ้นได้อย่างไร และ 2) การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กเกิดขึ้นได้อย่างไร ผลการศึกษานี้จะมีประโยชน์ต่อหน่วยงานในการพัฒนานโยบายการดำเนินงาน พัฒนาศักยภาพการดูแลเด็กของผู้ดูแลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กในสถานรองรับ
2. เพื่อศึกษาการสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษานี้ได้มีการทบทวนวรรณกรรม ดังนี้

1. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child (CRC)) และแนวปฏิบัติด้านการเลี้ยงดูทดแทนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ (U.N. Guidelines for the Alternative Care for Children) สรุปได้ดังนี้

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก มีหลักการสำคัญ 2 ประการ 1) หลักการสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด 2) หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กครอบคลุม 4 ประการ ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิตรอด สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง และสิทธิในการมีส่วนร่วม ในกรณีที่เด็กไม่ได้

อยู่กับบิดามารดา และไม่มีเครือญาติให้การอุปการะ รัฐหรือองค์กรตามกฎหมายจะต้องทำบทบาทในการคุ้มครองเด็กตามสิทธิขั้นพื้นฐาน 4 ประการข้างต้น (Kongsomboon, 2016)

แนวปฏิบัติด้านการเลี้ยงดูทดแทนสำหรับเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nation, 2009) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการเลี้ยงดูทดแทน กรณีที่เด็กต้องเข้าสู่การเลี้ยงดูทดแทนในรูปแบบเป็นทางการ ประกอบด้วย 4 หลักการ ได้แก่ 1) บริบทสภาพแวดล้อมการจัดบริการ ดังเช่นมีการดำเนินงานด้านกฎหมาย กล่าวคือ สถานรองรับทุกแห่งจะต้องจดทะเบียน และได้รับอนุญาตให้ดำเนินงาน มีการกำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นลายลักษณ์อักษร เช่นประมวลจรรยาบรรณสำหรับพนักงานที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติ เป็นต้น ด้านบุคลากรในหน่วยงาน พนักงานดูแลเด็กในหน่วยงานต้องผ่านการประเมินอย่างรอบด้านถึงความเหมาะสมในการทำงานกับเด็ก และควรได้รับเงื่อนไขการทำงานและค่าตอบแทนที่สร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจสูงสุด 2) สัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถาบันและเด็ก กล่าวคือ เด็กได้รับการปฏิบัติอย่างให้เกียรติและไม่เลือกปฏิบัติ 3) การปกป้องคุ้มครองเด็กตามสิทธิเด็ก การจัดสวัสดิการเลี้ยงดูทดแทนที่ครอบคลุมสิทธิทั้ง 4 ด้าน และ 4) การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและครอบครัว โดยการหนุนเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวเพื่อป้องกันการทอดทิ้ง หรือเสริมศักยภาพครอบครัวและชุมชนในการเลี้ยงดูเด็ก

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ อิริค อิริคสัน (Erik Erikson's Theory of Psychosocial Development) สรุปได้ดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ อิริคสัน กล่าวถึงพัฒนาการทางจิตสังคม มี 8 ขั้น ทั้งนี้ บทบาทการดูแลเด็กที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การตอบสนองความต้องการของเด็กตามสิทธิเด็ก 4 ด้าน ด้วยความรับผิดชอบ มีความเอื้อเฟื้อ และมีความปรารถนาให้เด็กเติบโตตามพัฒนาการ ซึ่งสอดคล้องกับขั้นพัฒนาการทางจิตสังคม ขั้นที่ 7 ระยะของการพัฒนาทำประโยชน์แก่สังคมกับความเฉื่อยชา (Generativity vs Stagnation) ช่วงอายุ 41-60 ปี บุคคลจะสนใจให้ความช่วยเหลือหรือพัฒนาบุคคลรุ่นต่อไปให้เจริญก้าวหน้าและทำประโยชน์ให้แก่สังคม หากบุคคลไม่สามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้จะหมกมุ่นอยู่กับตนเอง และใช้ชีวิตอย่างเฉื่อยชาไร้คุณค่า (Santrock, 2009) การดูแลใส่ใจบุคคลที่ไม่ใช่สมาชิกทางสายเลือดสะท้อนให้เห็นว่าผู้ดูแลมีคุณลักษณะประกอบด้วย 1) พฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial behavior) เป็นการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วยความสมัครใจ มีการช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุถึงเป้าหมาย รวมทั้งการแบ่งปันซึ่งเป็นการเสียสละ เช่น สิ่งของ หรือเวลาของตนให้กับผู้อื่น และการปลอบโยน ซึ่งเป็นความพยายามที่จะบรรเทาหรือผ่อนคลายความทุกข์ของผู้อื่น 2) ความเอื้อเฟื้อ (Altruism) เป็นความรู้สึกก่อกวนระหว่างผู้ดูแลและเด็ก โดยมีเจตนาที่จะทำให้สถานะของเด็กดีขึ้น เป็นการกระทำเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และ 3) ความสามารถในการสร้างสรรค์ (Generativity) เป็นความรู้สึกอาทรห่วงใยเด็กและพัฒนารูปแบบการดูแลให้สอดคล้องกับเด็กและบริบททางสังคม เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการตามช่วงวัย สามารถปรับตัวและมีชีวิตที่เหมาะสมในสังคม เช่น มีความมั่นใจในตนเอง มีความสุข เป็นต้น (Rattanawongkhoe, 2014)

3. แนวคิดแรงจูงใจ (Motivational Concept)

การศึกษาแรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กในงานวิจัยนี้ใช้มุมมองเชิงสหวิทยาการ พัฒนาโดย Mayseless (2016) ซึ่งเห็นว่าการวิเคราะห์แรงจูงใจของผู้ดูแลไม่สามารถวิเคราะห์เพียงมิติใดมิติหนึ่ง เช่น เป็นเรื่องของแรงขับทางชีวภาพ หรือเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลด้านเศรษฐกิจ

แต่แรงจูงใจในการดูแลเด็กเกี่ยวข้องกับความรัก จริยธรรมของความเอื้ออาทร อิทธิพลของโครงสร้างสังคมที่มีผลต่อความรู้สึกของผู้ดูแล และหลักการพื้นฐานของการดูแล มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1) ความเชื่อ ก่อให้เกิดการดูแล (care) ความเอาใจใส่ (empathic) การให้ (giving) และความเมตตา (compassion) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตวิญญาณของมนุษย์ รูปธรรมของความเชื่อ คือการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ โดยความเชื่อ ความศรัทธาก่อให้เกิดแรงจูงใจในการดูแล การปกป้องคุ้มครองเด็ก (Mayseless, 2016) นอกจากนี้ความเชื่อทางศาสนามีความเกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก และการคุ้มครองเด็ก เพราะหลักสำคัญของแต่ละศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู หรือศาสนาหลักอื่นๆ ของโลกต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา ความไม่เบียดเบียน และสันติสุข ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็ก (Arkhyakorn, 2008)

2) จริยธรรมของความเอื้ออาทร เป็นศีลธรรมของความสัมพันธ์และการพึ่งพาของมนุษย์ การดูแลอย่างมีจริยธรรมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการเอาใจใส่ที่ผู้ดูแลสามารถรับรู้ได้ถึง ความเจ็บปวด หรือความสุขของเด็ก จริยธรรมของความเอื้ออาทรจึงไม่ใช่บทบาทของผู้หญิงแต่เป็นบทบาทของมนุษย์ และเป็นการรักษาความสัมพันธ์โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ดูแลและเด็ก (Gilligan, 1993)

3) อิทธิพลของโครงสร้างสังคมที่มีผลต่อความรู้สึกของผู้ดูแลเด็ก โครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมให้ความสำคัญกับงานที่สะสมกำไร แต่งานเชิงคุณค่าเช่นงานดูแล จะมีผลผลิตในรูปของประสบการณ์ และความรู้สึก ผลผลิตดังกล่าวส่งผลต่อการได้รับค่าจ้างแรงงานค่อนข้างน้อยโดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับความใกล้ชิด (Bryson et al., 2004) ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนคนทำงานบ่อยครั้ง นอกจากนี้การดูแลเด็กในสถานรองรับ ผู้ดูแลต้องตระหนักถึงกฎเกณฑ์ วัฒนธรรมองค์กรที่ตนสังกัด การปฏิบัติต่อเด็กจึงเป็นการดูแลภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ของหน่วยงาน วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน สังคม (Nelson, 1990)

4) หลักการพื้นฐานของการดูแล พื้นฐานของแรงจูงใจในการดูแลคือเพื่อทำให้มนุษย์คนหนึ่งมีความสุข โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก มีการดูแลที่ปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นตามสถานการณ์ และมีรูปแบบการดูแลที่หลากหลายตามประสบการณ์ของผู้ดูแลแต่ละบุคคล (Mayseless, 2016) โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

4. ทฤษฎีความผูกพัน (Attachment Theory)

ความผูกพันเป็นความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่ง องค์ประกอบสำคัญของความผูกพันคือบุคคลที่มีนัยยะสำคัญ/ผู้ดูแล จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์กับเด็ก (George, 2014) ทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby (1982) เป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดความเข้าใจการพัฒนาความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก และความสัมพันธ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ เป้าหมายของความผูกพันเพื่อการปกป้องคุ้มครองเด็ก โดยการสร้างและรักษาความใกล้ชิดระหว่างผู้ดูแลในการตอบสนองความต้องการของเด็ก

การศึกษาวิจัยพบว่าปัจจัยสำคัญของความผูกพัน ได้แก่การใช้เวลาอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก รวมทั้งการสัมผัสทางร่างกายเชิงบวก เช่น การกอด การจ้องมอง การยิ้ม การร้องเพลง

หัวเราะ เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ขายเยสมองทำงานได้ดี และขายเยสมองก่อให้เกิดการจัดระเบียบสมองที่ตอบสนองต่อความผูกพัน (George, 2014)

บทบาทของผู้ดูแลในระบบการดูแล ประกอบด้วย 1) บทบาทหน้าที่การปรับตัว กล่าวคือการแสดงพฤติกรรมของผู้ดูแลขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ของผู้ดูแล เช่น เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรม ผู้ดูแลต้องสามารถประเมิน รับรู้ และเลือกวิธีการตอบสนองที่ถูกต้อง เหมาะสม สิ่งสำคัญของการดูแลเพื่อการปกป้องคุ้มครองเด็ก คือ การที่ผู้ดูแลมีการแสดงบทบาทที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และความต้องการของเด็ก ทั้งนี้หากผู้ดูแลที่ไม่คำนึงถึงความยืดหยุ่นอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ดูแลและเด็กได้ (Solomon & George, 1996; Stevenson-Hinde, 1994) 2) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลและระบบสถานะแวดล้อม เป็นการแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้ดูแลต่อเด็ก ต่อวัฒนธรรมองค์กร ต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ก่อให้เกิดการดูแลที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับเด็ก และ 3) การดูแลที่กลืนกลาย (Assimilation) ระหว่างผู้ดูแลและเด็ก คือกระบวนการที่ประสบการณ์ใหม่ๆ และข้อมูลต่างๆ ถูกผนวกรวมในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้ดูแลได้ผนวกรวมประสบการณ์ของตนกับเด็กเข้าไปในจิตใจของผู้ดูแลจนประสบการณ์เหล่านี้ได้กลายเป็นภาพตัวแทนของความผูกพัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของ Erikson เป็นกรอบในการศึกษาแรงจูงใจและความผูกพันของผู้ดูแลและเด็ก ซึ่งเป็นการดูแลที่ไม่ใช่เครือญาติทางสายเลือด ทฤษฎีนี้เห็นว่าบุคคลในวัย 41-60 ปี จะเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง มีพฤติกรรมเชื้อสังคมในการช่วยเหลือดูแลเด็ก แบ่งปันและปลอบโยน มีความเอื้อเฟื้อ มีความสามารถสร้างสรรค์ รู้สึกอาทรและมีความปรารถนาให้เด็กมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต

แนวคิดแรงจูงใจของ Mayseless เป็นกรอบในการศึกษาแรงจูงใจของผู้ดูแลเด็กในสถานรองรับ ซึ่งแนวคิดนี้มองการดูแลเป็นแรงจูงใจพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้เด็กมีความสุข อีกทั้งแรงจูงใจมีความหลากหลายไปตามบริบททางสังคม ซึ่งแรงจูงใจมาจากความเชื่อตามบริบทสังคมวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนา จริยธรรมแห่งความเอื้ออาทร อิทธิพลของโครงสร้างสังคมที่มีผลต่อความรู้สึกรู้สึกของผู้ดูแล และหลักการพื้นฐานของการดูแล

ทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby เป็นกรอบในการศึกษาการสร้าง ความผูกพันระหว่างผู้ดูแลกับเด็ก โดยความผูกพันเกิดจากระบบพฤติกรรมที่มีการตอบสนองสองทางระหว่างผู้ดูแลและเด็ก ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และผู้ดูแลมีการปฏิบัติงานตามบทบาทผู้ดูแลที่สำคัญ คือ การปรับตัวและการมีเป้าหมายเพื่อการปกป้องคุ้มครองตามสิทธิเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลกับระบบสภาพแวดล้อม และการดูแลที่กลืนกลายระหว่างผู้ดูแลและเด็ก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded Theory) มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** (Key Informant) ได้แก่ ผู้ดูแลเด็กที่มีประสบการณ์ในการดูแลเด็ก ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ 10 ปี อายุระหว่าง 41-59 ปี จำนวน 20 คน ปฏิบัติงานในสถานรองรับที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งอยู่ในระดับผู้ปฏิบัติงานในสถานรองรับ ปฏิบัติหน้าที่ดูแล ปกป้องคุ้มครอง พัฒนา พื้นฟูเด็กให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย เช่น การจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย การจัดอาหารเพื่อส่งเสริมภาวะโภชนาการ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ Charmaz (2006) ได้เสนอผู้ให้ข้อมูลในวิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีจากฐานรากไว้จำนวน 20-30 คน

การเลือกผู้ให้ข้อมูล ดำเนินการโดยเลือกผู้ให้ข้อมูลเชิงทฤษฎี กล่าวคือเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามรายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และตามกรอบแนวคิดการวิจัย รวมทั้งขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ทำงานด้านเด็กในสถานรองรับ เช่น ผู้บริหารในบ้านพักเด็กและครอบครัว ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวข้องกับสถานรองรับเด็ก เป็นต้น

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** ในการศึกษากลุ่มอาชีพในงานบริการ โดยเฉพาะงานพยาบาล พี่เลี้ยงเด็ก Gassmann (2012) เห็นว่าควรศึกษาเป็นรายกรณีเพื่อสะท้อนความรู้จากประสบการณ์ของอาชีพดังกล่าว ในการศึกษาครั้งนี้จึงใช้การสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล เครื่องมือ ได้แก่ แนวการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งได้จัดทำเป็นหัวข้อประเด็นในการสนทนาที่ครอบคลุมถึงแรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กในสถานรองรับ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลและเด็ก ลักษณะของข้อคำถามเป็นปลายเปิด จำนวน 20 ข้อ ที่มีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ และประสบการณ์ของผู้ดูแลแต่ละคน

3. **การเก็บข้อมูล** เมื่อโครงการวิจัยผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ รหัสโครงการวิจัย SSTU-EC 066/2568 แล้ว ผู้วิจัยได้ประสานขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิถึงสถานรองรับที่มีคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามรายละเอียดข้างต้น จากนั้นผู้วิจัยได้ติดต่อหน่วยงานเพื่ออธิบายวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการสัมภาษณ์ ระยะเวลาการสัมภาษณ์ การรักษาความลับของข้อมูล เป็นต้น รวมทั้งได้แนบเอกสารเพื่อให้หน่วยงานได้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย ได้แก่ หนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย แนวทางการสัมภาษณ์ หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form) เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Information Sheet) สำหรับอายุ 18 ปีขึ้นไป เมื่อหน่วยงานพิจารณาเอกสารต่างๆ และอนุญาตให้เข้าเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้นัดหมายวัน เวลา สถานที่ในการสัมภาษณ์

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สะท้อนถึงค่านิยม ความคิด ความเชื่อจากมุมมองของผู้ดูแล และสะท้อนปรากฏการณ์การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ดูแล เด็ก และบริบทแวดล้อม

นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้เป็นการเล่าประสบการณ์แบบการใคร่ครวญสะท้อนคิด (Reflexivity) ต่อแรงบันดาลใจในอาชีพ เหตุการณ์สำคัญที่มีความหมายต่อผู้ดูแล การรับฟังเรื่องราวของผู้ดูแลเป็นความพยายามที่จะเข้าถึงความหมาย ประสบการณ์ต่างๆ เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยตีความปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ตรงกับความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้น (Glaser, 1978) และในการนำเสนอผลการศึกษาก็จะใช้นามสมมติแทนการใช้ชื่อจริงของผู้ดูแล

ในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะมีการสร้างมโนทัศน์ และหาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ จนผู้วิจัยแน่ใจว่า แม้จะสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มขึ้นอีกก็ไม่ช่วยในการปรับเปลี่ยนข้อค้นพบ หรือทฤษฎีถึงจุดอิ่มตัว และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ รวมทั้งผู้วิจัยจะนำตัวบทจากการสัมภาษณ์มาจัดกลุ่ม จัดหมวดหมู่ สู่การสร้างมโนทัศน์ และสรุปเป็นผลการวิจัย (Hawanon et al., 2007; Sirivong, 2004)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า

แรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กในสถานรองรับ ประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ 1.1) แรงจูงใจทางศาสนา 1.2) แรงจูงใจก่อนการปฏิบัติงาน และ 1.3) แรงจูงใจระหว่างการทำงาน มีรายละเอียดดังนี้

1.1) แรงจูงใจทางศาสนา ผู้ดูแลมีแนวคิดที่ยังรากลึกทางศาสนา ดังเช่นหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ ที่เน้นความเมตตา การเสียสละ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนผ่านการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและตั้งอยู่บนความพอเพียง นอกจากนี้ความซื่อสัตย์ต่อความรู้สึภายใน เช่น ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ได้กลายเป็นหลักจริยธรรมส่วนบุคคลที่หล่อหลอมให้ผู้ดูแลปฏิบัติงานด้วยความรักและเมตตาต่อเด็ก ดังคำพูดของผู้ดูแลที่ว่า

“มีความตั้งใจจะเมตตา บางที่เราสงสารแต่สงสารไม่ได้มีความเมตตา มีความต่างกัน เราต้องมองว่าเด็กคนหนึ่ง ควรจะต้องได้รับอะไร มีชีวิตยังโง่งบ้าง แต่ถ้าสมมติเด็กขาดโอกาส ซึ่งเราสามารถสนับสนุนช่วยเหลือเขาได้ เราไม่ได้ทำอะไร เหมือนที่เราไม่สัถย์ซื่อกับความรู้สึกของตนเอง... เมื่อเรามีความรู้สึก มีความรัก ความเมตตา เราต้องตอบสนอง” (Participant 8, personal communication, July 8, 2025)

1.2) แรงจูงใจก่อนการปฏิบัติงาน ผู้ดูแลหลายคนไม่ได้ตั้งใจจะประกอบอาชีพนี้ตั้งแต่แรก หากแต่เส้นทางชีวิตนำพาสู่งานนี้ เช่นมีคณูจักแนะนำให้สมัครงาน นอกจากนี้การที่สถานรองรับอนุญาตให้ผู้ดูแลนำบุตรของตนมาดูแลร่วมกับเด็กของหน่วยงานได้ ส่งผลต่อการเลือกประกอบอาชีพ ผู้ดูแล ดังความเห็นที่ว่า

“เราเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ถ้าเราทิ้งลูก เราก็จะมีห่วง มันทำให้เราทำงานไม่ได้มรร้อย แต่ถ้าเราเอาเขามาด้วย เราลุยกับเด็กๆ เต็มที่” (Participant 1, personal communication, June 17, 2025)

การมีประสบการณ์ที่สั่งสมตั้งแต่วัยรุ่นหนุ่มสาว โดยเฉพาะประสบการณ์ที่ได้ลงพื้นที่ต่างไกล ทำให้ผู้ดูแลได้สัมผัสถึงความสดใสของเด็กแม่ในบริบทที่ยากลำบาก ประสบการณ์ดังกล่าวจุดประกายความรู้สึกลึกๆ ภายในว่าการดูแลเด็กเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิต แม้ขณะนั้นจะยังไม่ใช่อาชีพที่มุ่งมั่นอย่างจริงจัง ดังความคิดเห็นที่ว่า

“มีความรู้สึกคุ้นเคย อยากทำงานเกี่ยวกับเด็ก เพราะว่าเมื่อก่อนเคยไปบ่นคอยตามคุณน้าไป แล้วเห็นความสดใสของเด็กๆ ก็เลยเป็นแนวคิดอย่างหนึ่งว่าอยากมีอาชีพที่ดูแลเด็ก”

(Participant 9, personal communication, June 26, 2025)

อย่างไรก็ตาม แรงจูงใจของผู้ดูแลไม่ใช่ความปรารถนาเชิงอุดมคติอย่างเดียว หากแต่เป็นแรงผลักดันด้านเศรษฐกิจ และการแสวงหางานที่มั่นคง ทำให้ผู้ดูแลตัดสินใจสมัครเข้าทำงานนี้เพราะสามารถเลี้ยงดูตัวเอง และเห็นว่าเป็นงานที่มีสวัสดิการดี มีที่พักรถปลอดภัย จึงทำให้ตนทำงานอย่างต่อเนื่อง และไม่เคียดคิดจะย้ายงานแต่อย่างใด

1.3) แรงจูงใจระหว่างการทำงาน แรงจูงใจที่เกิดขึ้นนี้มีลักษณะเป็นพลวัตที่พัฒนาไปพร้อมกับประสบการณ์การดูแลเด็ก ผู้ดูแลเริ่มต้นจากการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ แต่เมื่อได้สัมผัสกับชีวิตเด็กๆ อย่างลึกซึ้ง ความผูกพันทางอารมณ์จึงค่อยๆ พัฒนา นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านจาก บทบาทหน้าที่ที่รู้สึกรู้สีกเป็นพ่อแม่ ที่เต็มไปด้วยความรับผิดชอบ ความรัก และความเข้าใจ ผู้ดูแลพบความสุขจากการเห็นพัฒนาการของเด็ก และการเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็ก สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจที่หล่อเลี้ยงหัวใจในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดูแลอย่างต่อเนื่อง ดังความคิดเห็นที่ว่า

“ถ้าเรามีความรักนะ ไม่ต้องใช้ความอดทนมากเลย ถ้าเราใช้ความอดทน เราไม่มีความสุข... ความสุขในการดูแลเด็กแต่ละคน แม้ว่าจะมีเรื่องปวดหัว แต่ในอีกมุมหนึ่ง ที่เราเห็นลูกประสบความสำเร็จ หรือว่าเราเห็นลูกเราเติบโตทุกวัน ทั้งร่างกาย จิตใจ แล้วก็มีการพัฒนา มันตื่นเต้นกับสิ่งเหล่านี้” (Participant 11, personal communication, July 8, 2025)

นอกจากนี้แรงจูงใจระหว่างการทำงานยังเชื่อมโยงกับการได้รับการยอมรับทางสังคมและการชื่นชมจากคนรอบข้าง เช่น เพื่อนร่วมงาน แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่รัฐ ถึงความเสียสละ และความตั้งใจในการดูแลเด็กทำให้ผู้ดูแลเกิดความภาคภูมิใจในอาชีพ และรู้สึกว่าสิ่งที่ตนทำนั้นมีความหมาย เป็นสิ่งผลักดันให้มีความใส่ใจในการดูแลเด็ก และมีเป้าหมายจะดูแลเด็กจนเกษียณอายุงาน ดังความคิดเห็นที่ว่า

“เขาเชื่อในความเป็นแม่ ไปถึงโรงพยาบาลหมอและพยาบาลเขาชมเรา ว่าเราดูแลลูกดี จนลูกเรามีสุขภาพดีขึ้น ที่โรงเรียนถึงลูกเราจะถูกเรียกไปบ่อย แต่ครูเข้าใจ ครูมีอะไรก็แนะนำเรา บางครั้งครูก็ถามว่ากรณีเด็กแบบนี้ลูกคนอื่น แม่รับมืออย่างไร ...เวลามีเรื่องที่ต้องการที่ปรึกษา ก็ปรึกษาแม่คนอื่นในหน่วยงาน หัวหน้าหน่วยงาน เราคุยกันได้ ทำงานแล้วสบายใจ ก็ตั้งใจจะทำจนเกษียณ” (Participant 1, personal communication, June 17, 2025)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า

2.1) การพัฒนาความสัมพันธ์กับเด็กผ่านการสะท้อนตนของผู้ดูแล การไตร่ตรองปฏิกิริยาที่เด็กได้แสดงออก ก่อให้เกิดการปรับตัวของผู้ดูแลที่ไม่ยึดรูปแบบการดูแลที่ตายตัว แต่เลื่อนไหลไปตามภูมิหลัง ความต้องการของเด็ก การพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านการสะท้อนตนของผู้ดูแล ดังเช่น การปรับแนวทางการดูแลเด็กจากผู้ที่เกี่ยวข้อง มาสู่ผู้รับฟังและร่วมเติบโตไปพร้อมกับเด็ก ดังความคิดเห็นที่ว่า

“การกระทำทุกอย่างของเรา คือ เราต้องอยู่กับเขาตลอด 24 ชั่วโมง บางทีเขาก็จะมองหน้าแม่ ทุกอย่างในกระทำของเรา สีหน้า น้ำเสียง แววตา ท่าทาง เรารับรู้ได้หมด บางทีเราไม่ไหว เราเห็นเด็กอ่อนโยนกับเรา เรียกเราว่าแม่ มองหน้า เราก็รู้สึกดีนะ เราต้องใจเย็น ฟังเด็ก”

(Participant 7, personal communication, June 23, 2025)

2.2) การเปิดใจและรับฟังเด็กอย่างลึกซึ้ง การฟังเป็นการสื่อสารและสะท้อนถึงทัศนคติการเคารพในความหลากหลายของภูมิหลังชีวิตและความต้องการของเด็ก การฟังอย่างปราศจากอคติ ไม่ด่วนตัดสินใจ การตั้งใจรับฟังเพื่อให้เด็กได้รู้สึกถึงความปลอดภัย ซึ่งเป็นการรับฟังเพื่อเข้าใจโลกของเด็กจากมุมมองของเด็ก และเป็นการแสดงออกว่าผู้ดูแลกำลังอยู่กับความรู้สึกนั้นๆ ที่เด็กแสดงออก ดังเช่นกรณีที่เด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม การรอ เพื่อรับฟังความรู้สึกความคิดเห็นของเด็ก เป็นการเริ่มต้น รอ ด้วยความรู้สึกเข้าใจในความพร้อมของเด็ก ดังความคิดเห็นที่ว่า

“ถ้าเด็กทำผิด สิ่งแรกเลยคือไม่ซ้ำเติม และไม่ถามเหตุผลเยอะแยะมากมาย รอให้เขาพร้อมพูด ค่อยๆคุยกับเขา การเงียบก็เป็นการฟังเด็กแบบหนึ่งเหมือนกันนะ” (Participant 12,

personal communication, June 16, 2025)

2.3) การสื่อสารที่เคารพและไม่ด่วนตัดสิน เป็นการสื่อสารที่เปิดพื้นที่ให้เด็กแสดงออกภายใต้ความสัมพันธ์ที่ปลอดภัย มีความเห็นอกเห็นใจ และหลีกเลี่ยงการลงโทษหรือตำหนิ การสื่อสารที่ไม่กล่าวโทษทางวาจาหรือใช้ภาษารุนแรงเพื่อควบคุมพฤติกรรมเด็ก แต่เน้นการสื่อสารเชิงการคิดทบทวน เป็นการสื่อสารที่ตั้งคำถามเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กอธิบายเชิงเหตุผล การสื่อสารดังกล่าวเป็นการสื่อสารที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมของเด็กโดยไม่ตำหนิ หรือประเมินคุณค่าของเด็กจากการกระทำอย่างผิวเผิน ทำให้เด็กกล้าเปิดเผยตนเองมากขึ้น และค่อยๆ ฟื้นความไว้วางใจในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังความคิดเห็นที่ว่า

“แต่ถ้าเราเจอเด็กแบบนี้ สิ่งหนึ่งที่เรารู้สึกไม่ได้เลยคือการดุเขา หรือว่าตีเขา ทำแบบนี้ไม่ได้ผลเลย ต้องมานั่งคุย พูดคุย ถามลูกเพราะอะไร รู้เหตุผลไหม ค่อยๆถาม เขาถึงจะบอกว่า เขาต้องการอะไร หรือเขาคิดอย่างไรกับสิ่งที่เขาได้ทำ แล้วต่อไปจะแก้ไขอย่างไร”

(Participant 11, personal communication, July 8, 2025)

2.4) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในชีวิตประจำวันของเด็ก กิจกรรมในชีวิตประจำวันมีหลากหลาย เช่น การสวดมนต์ การทานอาหาร การซักผ้า ทำความสะอาดบ้านพัก การพูดคุยระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น กิจกรรมการสวดมนต์ หรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ใช่เพียงการเสริมสร้างระเบียบวินัย แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้เด็กได้สัมผัสกับความสงบภายใน พัฒนาทัศนคติแห่งความหวัง และเรียนรู้การตั้งคำถามต่อชีวิตด้วยกรอบคิดที่ลึกซึ้งกว่าโลกทางวัตถุ ดังความคิดเห็นของผู้ดูแลที่ว่า

“อาทิตย์ละครั้งเราก็พาเขาไปคริสตจักร... นมัสการพระเจ้าไปด้วยกัน ไม่ได้บังคับให้เชื่อแต่เราก็ปลุกฝัง” (Participant 8, personal communication, July 8, 2025)

2.5) การดูแลที่ต่อเนื่องจนเกิดความรักแบบครอบครัว ความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสายเลือด หากแต่อยู่ที่ความสม่ำเสมอของการดูแล การเอาใจใส่รายละเอียดชีวิตประจำวัน และการสร้างสภาวะทางอารมณ์ที่ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัย ดังกรณี ผู้ดูแลไม่เพียงพาเด็กไปโรงพยาบาล หรือทำกับข้าวให้เด็กทานทุกวัน แต่ยังให้การดูแลทางจิตใจ เช่น การเปิดเพลงให้เด็กฟังเพื่อสร้างบรรยากาศอบอุ่น ความผูกพันสะท้อนผ่านคำพูดที่ว่า

“ผมไม่ได้คิดว่าเด็กเป็นเด็กกำพร้า คิดว่าเขาคือลูกของแม่.... แม่ไม่ได้กลับที่ทำงาน แต่แม่กลับบ้าน พอได้กินข้าวพร้อมกัน ก็เหมือนครอบครัวขึ้นมา เวลาเด็กมีปัญหาจะมาคุย เขารู้ว่าเราอยู่ตรงนี้” (Participant 16, personal communication, June 16, 2025)

2.6) การรับรู้บทบาทความเป็นพ่อแม่อย่างเป็นธรรมชาติ ไม่ใช่การมอบหมายจากหน่วยงานอย่างฉาบฉวย ผู้ดูแลบางคนเริ่มจากทำหน้าที่แม่ครัว ทำงานฝ่ายระดมทุน หรือเริ่มจากการเป็นน้ำ (บทบาทการดูแลเด็กชั่วคราวทดแทนกรณีผู้ดูแลประจำบ้านลาพัก ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนจะเป็นผู้ดูแลหลัก) การทำงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กในสถานรองรับอย่างต่อเนื่อง 2-3 ปีขึ้นไป ทำให้ผู้ดูแลได้สะสมความรู้ ความเข้าใจถึงบทบาทของผู้ดูแลที่ดูแลเด็กตลอด 24 ชั่วโมง การเห็นสถานการณ์การดูแลทำให้ผู้ดูแลได้วิเคราะห์ถึงศักยภาพ ความพร้อมก่อนที่จะรับหน้าที่ดังกล่าว เช่น ผู้ดูแลเห็นว่าต้องเป็นคนใจเย็น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นจึงจะสามารถทำงานนี้ได้ เป็นต้น ความผูกพันจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อมีบทบาทหน้าที่ แต่ต้องอาศัยระยะเวลาเรียนรู้งานโดยเฉพาะบริบทของสถานรองรับที่มีความหลากหลายทางภูมิหลัง และความเปราะบางของเด็ก

2.7) การปรับตัวตนอย่างยืดหยุ่นเพื่อสร้างความผูกพันที่สมดุล ผู้ดูแลเห็นว่าตนเองมีบทบาทหลายด้าน เช่น แม่ พ่อ เพื่อน มิตร พี่ ในเวลาเดียวกัน เพื่อให้สามารถดูแลเด็กได้ในทุกสถานการณ์ การดูแลเด็กจึงไม่ใช่เพียงบทบาททางหน้าที่ แต่เป็นการปรับตัวตนอย่างยืดหยุ่นเพื่อสร้างความผูกพันที่สมดุล “เราก็มีหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นแม่ ไม่ว่าจะเป็นพ่อ เพื่อน มิตร พี่ หากเรายึดว่าเราเป็นแม่อย่างเดียว จะเกิดช่องว่างระหว่างเรากับเด็ก แต่ถ้าเราเป็นเพื่อน เป็นพี่ เขาได้ด้วย จะทำให้เราอยู่ร่วมกันอย่างมี

ความสุข เราได้เรียนรู้จากเขาด้วย” การปรับตัวตอนที่เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ข้างต้นสะท้อนการทำหน้าที่ดูแลอย่างมีจริยธรรมของการเอาใจใส่ ซึ่งเปิดโอกาสให้ความสัมพันธ์ดำเนินไปตามความต้องการของเด็ก มากกว่าการควบคุมตามโครงสร้างแบบแนวดิ่ง

2.8) การรับมือกับพฤติกรรมเด็กและการใช้วุฒิภาวะของผู้ดูแล การตระหนักถึงธรรมชาติของเด็ก โดยเฉพาะช่วงวัยรุ่นตอนต้นที่มีพฤติกรรมและอารมณ์หลากหลาย ผู้ดูแลใช้ทั้งความอดทน การสังเกต และการปรับวิธีการดูแลให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคน ซึ่งต้องอาศัยทั้งวุฒิภาวะทางอารมณ์ และการมีสติรู้ตัว นอกจากนี้ผู้ดูแลยังเห็นว่าเด็กแต่ละคนต้องมียุทธศาสตร์และการรับมือที่ต่างกัน ซึ่งสะท้อนถึงความเข้าใจในความเฉพาะของเด็ก การควบคุมอารมณ์ของผู้ดูแล การเลือกใช้อำนาจอย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่ด้วยการใช้อารมณ์หรือการลงโทษที่รุนแรง ดังความคิดเห็นที่ว่า

“เราต้องยอมก่อน ไม่ใช่ให้ลูกมายอมเรา เขาจะลงมาเองโดยอัตโนมัติ บางทีอยากจะฟาดนะ แต่ก็ต้องยอม แล้วถอย ต้องมีสติ ถอยให้ได้ ไม่งั้นจะไปปะทะ เราต้องคิดอยู่ตลอดเวลาว่าเราไม่ได้เลี้ยงเขามาด้วยความก้าวร้าว ลูกแต่ละคนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกัน แต่เราจะทำอย่างไร เพื่อที่จะเดินไปกับเขาได้ทุกคน วุฒิภาวะแค่ไหน เราควบคุมตรงนี้ได้แค่ไหน”

(Participant 17, personal communication, June 21, 2025)

2.9) การส่งเสริมบทบาทเด็กในฐานะผู้ให้และมีคุณค่าต่อผู้อื่น การส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสเป็นผู้ให้ และมีคุณค่าต่อผู้อื่น ไม่ใช่เพียงผู้รับการดูแลเท่านั้น ซึ่งจะเป็นการฟื้นฟูบาดแผลทางใจของเด็กผ่านความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายต่อผู้อื่น และบริบทสังคม เช่นการให้เด็กมีบทบาทในฐานะพี่คนโต หรือพี่ที่ดูแลน้องที่เข้ามาใหม่ในบ้าน ดังตัวอย่างเด็กชายคนหนึ่งที่เคยติดมีพฤติกรรมใจร้อนและไม่ยอมขอโทษใคร แต่เมื่อได้รับความเข้าใจและความไว้วางใจ กลับกลายเป็นผู้ที่สามารถดูแลน้องได้อย่างเต็มความสามารถ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากเด็กที่เคยรู้สึกไร้พลังไปสู่ เด็กที่มีอำนาจในการดูแลผู้อื่น ซึ่งเป็นกระบวนการฟื้นคืนพลัง หรือการตระหนักในคุณค่าของตนเองสำหรับเด็ก ดังความคิดเห็นของผู้ดูแล ที่ว่า

“เขาเป็นคนใจร้อน มาแรกๆ ใจร้อนแล้วก็ ชอบมีเรื่องกับเพื่อนๆ คือ เขาจะอดทนรอไม่ได้ เขาใจร้อนมาก แต่ว่าพอเขาเริ่มเปิดใจ เขาเริ่มพูด คิดว่าเป็น ความรักของครอบครัวเรานะ ทั้งกับพ่อกับแม่ แล้วก็พี่น้องในบ้าน เพราะว่า เวลาที่เขามีปัญหาอะไรอย่างเนี่ย เวลาเขาพูดมา พวกพี่ๆ ก็จะพยายามบอกว่า ถ้าทำแบบนี้ละ พ่อแม่ก็จะเดือดร้อนนะ แต่ถ้ามาบอกพ่อแม่ หรือว่าถ้ามีปัญหาอะไรอย่างเนี่ย แล้วก็มาบอกพ่อแม่ พ่อ แม่ก็จะพยายามช่วยได้อะไรอย่างเนี่ย เขาก็ คือตอนนี้ก็คือ เป็นพี่ที่เรียกได้ว่าใช้การ ใช้งานได้ ดูแลน้องได้ เวลาน้องมาใหม่ เขาก็จะจับสอนทุกอย่างเอง โดยที่พ่อ แม่ก็ไม่ต้องทำอะไรมาก” (Participant 11, personal communication, July 8, 2025)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นความสำคัญของการพิจารณาแรงจูงใจของผู้ที่จะมาทำหน้าที่ดูแลเด็กในสถานรองรับ ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ การมีความมั่นคงในสวัสดิการ หรือเป็นงานที่รวมชีวิตครอบครัวกับงานอาชีพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้ต่างเคยผ่านงานด้านอื่นมาแล้ว หลายคนเคยมีประสบการณ์ทำงานกับเด็กเล็ก หลายคนมีประสบการณ์ในการเป็นแม่ที่ดูแลบุตรของตนเอง ทำให้ตระหนักว่าเด็กมีความต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด ผู้ดูแลรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต จึงทำให้ปฏิบัติหน้าที่ดูแลเด็กได้ต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Cole (2005) พบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจของผู้ดูแล ด้านความหวังโยทางสังคมต่อชุมชนของผู้ดูแล ส่งผลให้มีการดูแลเด็กที่ต่อเนื่องและนำไปสู่ความผูกพันที่มั่นคง (secure attachment) อีกทั้งผู้ดูแลที่มีแรงจูงใจในลักษณะนี้จะสามารถถ่ายทอดแรงจูงใจของตนออกมาเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกกับเด็ก

แรงจูงใจอีกประการหนึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ผู้ดูแลเด็กที่ปรากฏในงานวิจัยนี้คือ ความเชื่อทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ Cole (2005) พบว่า การแสดงออกทางจิตวิญญาณ (spiritual expression) ของผู้ดูแลอาจสัมพันธ์กับการก่อรูปความผูกพันที่ไม่มั่นคง (insecure attachment) ในเด็กที่อยู่ภายใต้การดูแล ทั้งนี้ ผู้ดูแลที่มีแรงจูงใจดังกล่าวมักประสบความยากลำบากในการจัดวางความต้องการของเด็กให้อยู่เหนือความกังวลหรือความต้องการภายในของตนเอง ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์แรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็กไม่อาจพิจารณาเพียงมิติเดียว แต่จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยบูรณาการหลายมิติประกอบกัน

การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานและการยอมรับจากวิชาชีพอื่น ดังกรณีผู้ดูแลเกิดความภาคภูมิใจที่ได้รับคำชมจากแพทย์ พยาบาลในการดูแลเด็กจนพ้นภาวะวิกฤต หรือการมีที่ปรึกษาในหน่วยงานให้คำแนะนำ มีการประชุมกลุ่มระบายนความรู้สึกละเป็นต้น บรรยายภาคเหล่านี้สะท้อนถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางอารมณ์ในที่ทำงาน (emotional ecology) ซึ่งการศึกษาของ Hamre & Pianta (2006) พบว่า ในบริบทของการดูแลและการพัฒนาเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานความสามารถในการให้การสนับสนุนทางอารมณ์แก่กัน และการมีพื้นที่ให้สื่อสารความรู้สึก เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อคุณภาพของการปฏิสัมพันธ์กับเด็ก และความคงทนของแรงจูงใจในการทำงาน

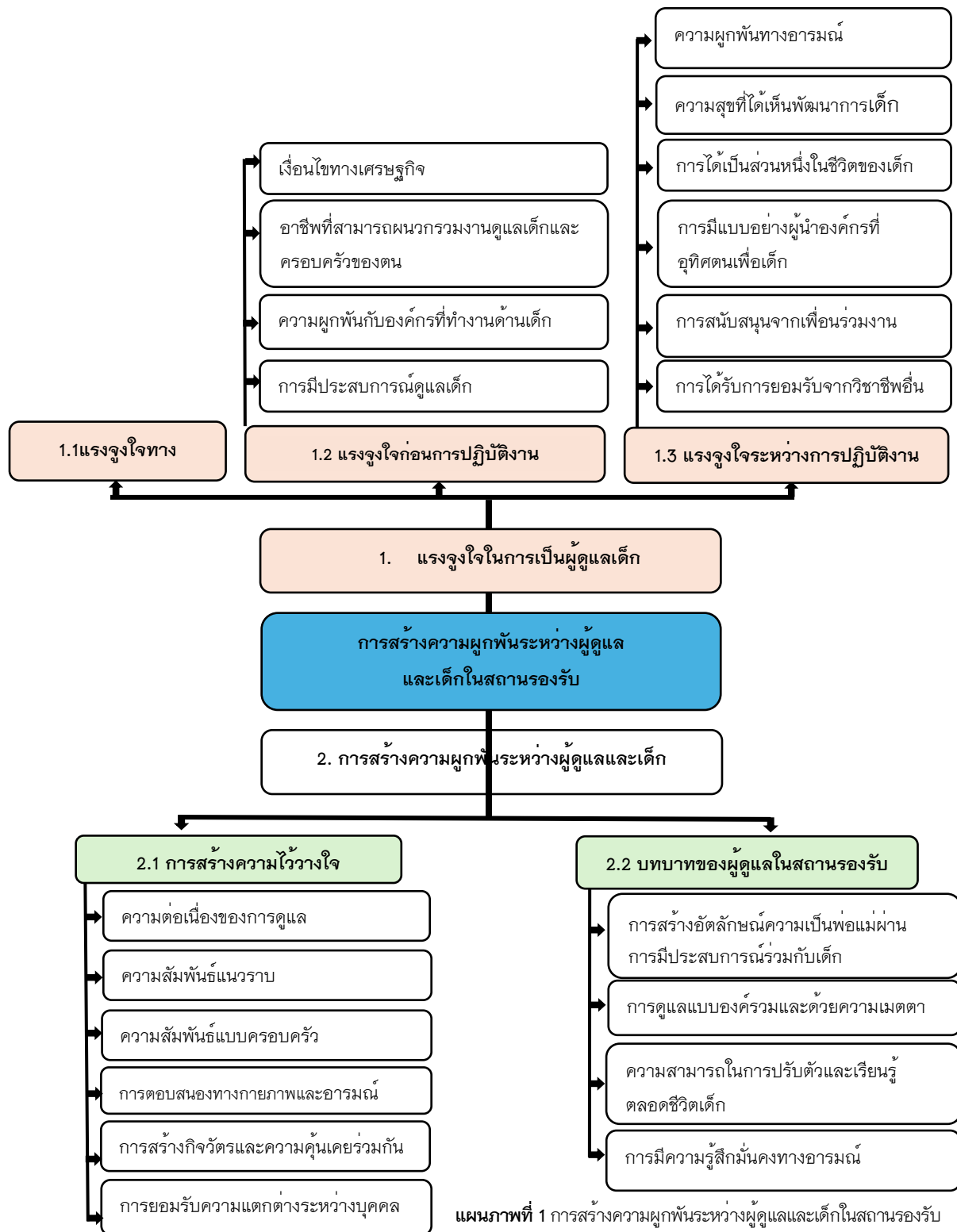
ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผู้ดูแลพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเองจาก “เจ้าหน้าที่” หรือ “ผู้ให้บริการ” ไปสู่ “ความเป็นแม่-พ่อ” ซึ่งไม่ใช่บทบาทที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างองค์กรหรือคำสั่ง แต่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่มีความหมาย การดูแลอย่างต่อเนื่อง และการเกิดความผูกพันระหว่างบุคคล การที่ผู้ดูแลบางคนกล่าวว่า “รู้สึกเป็นแม่ พ่อของเด็ก” หรือ “รักเหมือนลูกตัวเอง” จึงไม่ใช่คำพูดเชิงอารมณ์เท่านั้น แต่เป็นการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่ก่อรูปขึ้นจากการอยู่ร่วมกับเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Kelchtermans (2009), and Beijard et al. (2004) เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานในอาชีพการดูแล มักสร้างตัวตนผ่านความสัมพันธ์กับผู้รับการดูแล เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ไม่สามารถลดทอนให้เหลือเพียงบทบาททางอาชีพได้ และการรู้สึกถึงตัวตนนี้ไม่ได้เกิดขึ้น

อย่างตายตัวหรือเป็นแบบฉบับ แต่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ ปฏิสัมพันธ์และการตีความหมายของงานในบริบทเฉพาะของแต่ละบุคคล

การที่ผู้ดูแลปฏิบัติต่อเด็กโดยไม่มองว่าตนมีอำนาจเหนือกว่า หากแต่อยู่บนฐานของความเข้าใจ ความเอื้ออาทร ความใส่ใจเรียนรู้เด็กแต่ละคน มีตบสนองด้วยการฟัง ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก การปฏิบัติดังกล่าวเป็นจริยธรรมส่วนบุคคลที่หล่อหลอมทัศนคติของผู้ดูแล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chen et al. (2024) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการปลูกฝังความตระหนักรู้แก่ครูปฐมวัยในจริยธรรมแห่งการดูแล (ethical care) ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงจากการบรรยายเชิงทฤษฎีหรือหลักการทั่วไป หากแต่ต้องอาศัยการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (practice-based learning) ที่บูรณาการการสะท้อนตน (reflection) การเรียนรู้ร่วมกัน (collaborative learning) และการชี้แนะโดยผู้มีประสบการณ์ (mentorship)

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ มีองค์ความรู้ใหม่ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ

ที่มา: Created by the author (Tanya Rujisatiansap, 2025)

จากแผนภาพที่ 1 การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็กในสถานรองรับ ประกอบด้วย แรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็ก และการสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก มีรายละเอียดดังนี้

1. แรงจูงใจในการเป็นผู้ดูแลเด็ก มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1) แรงจูงใจทางศาสนา ผู้ดูแลยึดหลักคำสอนทางศาสนาโดยเฉพาะคำสอนเน้นความเมตตา ความเสียสละ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนผ่านการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและตั้งอยู่บนความพอเพียง นอกจากนี้ความซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกภายในของตนเอง เช่น การมีความรัก ความเมตตาสำหรับเด็ก ความรู้สึกดังกล่าวที่ได้กลายเป็นจริยธรรมส่วนบุคคลที่หล่อหลอมให้ผู้ดูแลปฏิบัติงานด้วยความใส่ใจ

2) แรงจูงใจก่อนการปฏิบัติงาน ผู้ดูแลเด็กหลายคนไม่ได้ตั้งใจประกอบอาชีพนี้ตั้งแต่แรก แต่ได้รับคำแนะนำให้สมัครงาน ผนวกกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ผู้ดูแลที่มีบุตรทางสายเลือดเลือกประกอบอาชีพนี้เนื่องจากสามารถนำบุตรของตนเองมาดูแลพร้อมกับเด็กในสถานรองรับได้ แรงจูงใจก่อนการปฏิบัติงานประกอบด้วย การมีประสบการณ์ดูแลเด็ก ความผูกพันกับองค์กรที่ทำงาน ด้านเด็ก อาชีพที่สามารถผนวกรวมงานดูแลเด็กและครอบครัวของตน และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ

3) แรงจูงใจระหว่างการปฏิบัติงาน พัฒนาไปพร้อมกับประสบการณ์การดูแลเด็กผู้ดูแลเริ่มต้นปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย แต่เมื่อได้สัมผัสกับชีวิตเด็กๆ อย่างลึกซึ้ง ความผูกพันทางอารมณ์ค่อยๆ พัฒนาไปสู่การเปลี่ยนผ่านจากบทบาทหน้าที่ สู่ความรู้สึกเป็นพ่อแม่ ที่เต็มไปด้วยความรัก และความเข้าใจ นอกจากนี้การได้รับการยอมรับจากบริบทสังคม เช่น ครู แพทย์ เจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น ทำให้เกิดความรู้สึกภูมิใจในศักยภาพของตน และขณะเดียวกันผู้ดูแลได้รับความไว้วางใจจากเด็ก สิ่งเหล่านี้กลายเป็นหลักฐานของความสำเร็จที่ไม่ได้วัดด้วยผลสัมฤทธิ์เชิงวัตถุ แต่คือความผูกพันเชิงอารมณ์ที่ช่วยเติมเต็มความหมายในชีวิตของผู้ดูแล แรงจูงใจระหว่างการปฏิบัติงานประกอบด้วย การได้รับการยอมรับจากวิชาชีพอื่น การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน การมีแบบอย่างผู้นำองค์กรที่อุทิศตนเพื่อเด็ก การได้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็ก ความสุขที่ได้เห็นพัฒนาการเด็ก และความผูกพันทางอารมณ์

2. การสร้างความผูกพันระหว่างผู้ดูแลและเด็ก มี 2 องค์ประกอบ ได้แก่

1) การสร้างความไว้วางใจ เป็นฐานสำคัญในกระบวนการสร้างความผูกพัน ผู้ดูแลที่สามารถสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย ให้ความรัก ความเข้าใจ และตอบสนองอย่างต่อเนื่อง จะช่วยฟื้นฟูความรู้สึกปลอดภัยภายในจิตใจของเด็ก และวางรากฐานการพัฒนาความสัมพันธ์เชิงบวกระยะยาว การสร้างความไว้วางใจประกอบด้วย ความต่อเนื่องของการดูแล ความสัมพันธ์แนบแน่น ความสัมพันธ์แบบครอบครัว การตอบสนองทางกายภาพและอารมณ์ การสร้างกิจวัตรและความคุ้นเคยร่วมกัน และการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

2) บทบาทของผู้ดูแลในสถานรองรับ ความสำเร็จในมุมมองของผู้ดูแลไม่ได้ หมายถึง เกียรติยศ แต่หมายถึงความมั่นคงในชีวิตและการเติบโตอย่างมีคุณค่าของเด็ก ผู้ดูแลจึงไม่ใช่เพียง บุคคลที่อยู่กับเด็ก แต่คือ ผู้วางรากฐานชีวิตใหม่ให้กับเด็ก บทบาทของผู้ดูแลในสถานรองรับ ประกอบด้วย การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพ่อ-แม่ผ่านการมีประสบการณ์ร่วมกับเด็ก การดูแลแบบ องค์กรรวมและด้วยความเมตตา ความสามารถในการปรับตัวและเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีความรู้สึก มั่นคงทางอารมณ์

สรุปผลการวิจัย

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลและเด็ก ที่ตระหนักในคุณค่าความเป็นมนุษย์ในฐานะผู้กระทำ การทางสังคมที่ต่างมีอารมณ์ ความรู้สึก สัมพันธภาพดังกล่าวนำไปสู่การรับฟังความคิดเห็น การ สังเกตความต้องการของแต่ละฝ่าย มีการร่วมสร้างและปรับกฎเกณฑ์กติกาการใช้ชีวิตประจำวัน ร่วมกันจนผู้ดูแลและเด็กกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของกันและกัน ปฏิสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวเป็น แรงจูงใจทำให้ผู้ดูแลสามารถดูแลเด็กได้อย่างต่อเนื่อง

หากความหมายของครอบครัวโดยภาพกว้างหมายถึงสถาบันที่ขัดเกลา ดูแลให้ความรัก ความอบอุ่น รวมถึงการปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว ความหมายของครอบครัวจึงมีขอบเขตกว้างกว่าการมี สายเลือดเดียวกัน หรือเป็นเครือญาติกันเท่านั้น จากการศึกษาการสร้างครอบครัวในสถานรองรับ สะท้อน ให้เห็นถึง “ครอบครัวที่เกิดจากสายสัมพันธ์ทางอารมณ์” มีประสบการณ์ชีวิตร่วมกัน ใส่ใจและแลกเปลี่ยน อารมณ์ ความรู้สึกร่วมกัน ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ผู้ดูแลที่มีนัยยะสำคัญสำหรับเด็ก ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงลักษณะทางกายภาพหรือทางชีวภาพ เพียงอย่างเดียว แต่เป็นความรับผิดชอบ การคิดเชิงจริยธรรม และการดูแลอย่างต่อเนื่อง เช่น การ ตอบสนองอย่างอ่อนไหวต่อภาวะความเปราะบางของเด็ก การเข้าใจความก้าวร้าวของเด็กบางคนที่มา จากปัญหาภายในครอบครัวหรือภาวะทางจิตใจจากครอบครัวทางสายเลือด และไม่ด่วนตัดสินว่าเด็กมี พฤติกรรมไม่เหมาะสม หากแต่พยายามมองผ่านประสบการณ์ชีวิตและความทุกข์ยากของเด็ก จน ก่อให้เกิดความปรารถนาที่จะดูแลเด็กให้มีความสุข และสามารถปรับตัวได้ดีในสังคม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การสะท้อนคิดถึงแรงจูงใจของผู้ดูแล ผู้ดูแลจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมเป็นระยะ ในการใคร่ครวญแรงจูงใจของตนเองในการเข้ามาเป็นผู้ดูแล และทำความเข้าใจอย่างชัดเจนต่อความ ต้องการและข้อจำกัดของเด็กที่เข้ามาอยู่ในสถานรองรับ แต่อย่างไรก็ตาม เหตุผลเบื้องต้นที่ทำให้เลือก เข้ามาทำหน้าที่ดูแลเด็กอาจไม่เพียงพอที่จะรองรับการพัฒนาความสัมพันธ์แบบผูกพันที่มั่นคง ทามกลางความต้องการที่หลากหลายและซับซ้อนของเด็ก ผู้ดูแลอาจจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรม

เพิ่มเติมและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับทารกที่อยู่ในการดูแลได้

1.2 การพัฒนาชุดฝึกอบรมด้านอารมณ์ ความสัมพันธ์ และจิตวิญญาณ การมีชุดฝึกอบรมที่เน้นความเข้าใจโลกภายในของเด็ก การสร้างความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับเด็ก และการพัฒนาแรงจูงใจภายในของผู้ดูแล การเข้าใจพฤติกรรมเด็กที่มีประวัติบาดแผลอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การสะท้อนคิด ศิลปะบำบัด และกิจกรรมเชิงจิตวิญญาณ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษากลไกของความผูกพันในระยะยาว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลกับเด็กในระยะหลังพ้นจากระบบการดูแล เพื่อทำความเข้าใจความยั่งยืนของความผูกพัน และบทบาทของความสัมพันธ์นี้ต่อชีวิตในระยะผู้ใหญ่ของเด็ก

2.2 การนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลและเด็ก แนวทางดังกล่าวเปิดโอกาสให้ทั้งผู้ดูแลและเด็กในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างรอบด้าน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล โดยทุกฝ่ายต่างได้รับประโยชน์และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่จากกระบวนการนี้

References

- Arkhayakorn, L. (2008). *Psychology of love*. *Journal of the Psychiatric Association of Thailand*, 52(2), 221–223.
- Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107–128.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). Basic Books.
- Bryson, J. R., Daniels, P. W., & Warf, B. (Eds.). (2004). *Service worlds: People, organizations and technologies*. Routledge.
- Center for Child and Family Policy Knowledge. (2024, March 5). *Public policy insight 2024: Let children bloom beyond residential care*. <https://kidforkids.org/road-to-family-based-care-in-thailand/>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage Publications.
- Chen, L., Zhou, Y., & Nanakida, A. (2024). 'I know I am caring': Fostering ethical care awareness and practice among pre-service early childhood teachers. *Journal of Education for Teaching*, 51(3), 1–18. DOI:10.1080/02607476.2024.2447577

- Cole, S. A. (2005). Foster caregiver motivation and infant attachment: How do reasons for fostering affect relationships? *Child and Adolescent Social Work Journal*, 22(5–6), 457–471. <https://doi.org/10.1007/s10560-005-0021-x>
- Garcia Quiroga, M., & Hamilton-Giachritsis, C. (2016). Attachment styles in children living in alternative care: A systematic review of the literature. *Child & Youth Care Forum*, 45, 625–653. <https://doi.org/10.1007/s10566-015-9342-x>
- George, C. (2014). Infant and early childhood mental health. In K. Brandt, B. Perry, & E. Tronick (Eds.), *Attachment theory: Implications for young children and their parents* (pp. 97–110). https://www.researchgate.net/publication/261436928_Attachment_theory_Implications_for_young_children_and_their_parents
- George, C., West, M., Lewis, M., & Pettemeridou, A. (2019). The cross-cultural validity of the Caregiving Experiences Questionnaire (CEQ) among Danish mothers with preschool children. *European Journal of Developmental Psychology*, 16(3), 327–339. <https://doi.org/10.1080/17405629.2018.1448359>
- Gilligan, C. (1993). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. Sociology Press.
- Grossman, R. (2012). The feminised service sector: From micro to macro analysis. *Work Organisation, Labour & Globalisation*, 6(1), 63–76. <https://www.jstor.org/stable/10.13169/workorglaboglob.6.1.0063>
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2006). Student–teacher relationships. In G. G. Bear & K. M. Minke (Eds.), *Children's needs III: Development, prevention, and intervention* (pp. 59–71). Washington, DC: National Association of School Psychologists.
- Hawanon, N., et al. (2007). *Grounded theory on community strength*. Thailand Research Fund.
- Kelchtermans, G. (2009). Who I am in how I teach is the message: Self-understanding, vulnerability and reflection. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 15(2), 257–272. <https://doi.org/10.1080/13540600902875332>
- Kongsomboon, N. (2016). *Problems in providing education for stateless and non-national children in Thailand* [Master's thesis, Thammasat University].
- Mapp. (2011). Commentary: *Human trafficking victims and their children: Assessing needs, vulnerabilities, strengths, and survivorship*. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 2(1), Article 10.

- Mayseless, O. (2016). *The caring motivation: An integrated theory*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199913619.001.0001>
- Nelson, M. K. (1990). Mothering others' children: The experiences of family day-care providers. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 15(3), 586–605.
<https://doi.org/10.1086/494662>
- Rattanawongkhoe, A. (2014). *A causal relationship model of factors affecting prosocial behavior of support personnel in private universities*[Doctoral dissertation, King Mongkut's University of Technology North Bangkok].
- Santrock, J. W. (2009). *Lifespan development* (12th ed.). McGraw-Hill.
- Sirivong, P. (2004). Grounded theory: A research methodology for theory construction in national development. *Bannasan Journal, Silpakorn University*, 19(1).
- Solomon, J., & George, C. (1999). The place of disorganization in attachment theory. In J. Solomon & C. George (Eds.), *Attachment disorganization* (pp. 3–32). Guilford Press.
- Stevenson-Hinde, J. (1994). An ethological perspective. *Psychological Inquiry*, 5(1), 62–65.
https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_13
- United Nations. (2009). *Guidelines for the alternative care of children*.
<https://digitallibrary.un.org/record/673583>